

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2011

Princíp rovnosti

Pravidelne , v prvý štvrtok v mesiaci, sa stretávam so svojimi kamarátmi. Podelíme sa o nové zážitky, skúsenosti. Preberáme lokálne a svetové udalosti. Najprv v športe, neskôr v politike, v argumentačnom zápale zabŕdneme aj do ekonómie či filozofie.

Samozrejme, že aj napriek dlhoročnému kamarátskemu vzťahu existujú oblasti, v ktorých si rovnako dlhodobo názorovo oponujeme. Existujú témy, pri ktorých sa nám nedarí jednoznačne presvedčiť jeden druhého a riešime ich stále znova.

Jednou z nich je napríklad téma „rovnosti“.

VEĽKÁ FRANCÚZSKA REVOLÚCIA

„Sloboda, rovnosť, bratstvo“ – toto magické zoskupenie slov si zo základnej školy pamätá asi každý. Konkrétny význam tohto motto francúzskej revolúcie si už jednotlivci domýšľajú sami, avšak francúzski revolucionári považovali „rovnosť“ za najdôležitejšiu komponent z tohto hesla. Za „rovnosť“, ktorá by znamenala odstránenie privilégií boli ochotní obetovať aj politickú slobodu, tak ako sa to napokon aj udialo po nástupe Napoleona k moci.

„Nerovnosť“ sa pred rokom 1789 prejavovala napríklad v povinnosti platiť dane. Šľachta a duchovenstvo, boli na od tejto povinnosti oslobodení, na rozdiel od príslušníkov tzv. tretieho stavu.

TOCQUEVILLE

Vzťah Slobody a Rovnosti analyzoval s odstupom štyroch desaťročí významný francúzsky politik a historik Alexis de Tocqueville. Podľa neho sú náboženstvo a viera od seba neoddeliteľné, pričom však spozoroval obrovské rozdiely vo vnímaní vzťahu medzi týmito dvomi oblasťami v štátoch kontinentálnej Európy a USA. Vo svojej knihe O demokracii v Amerike, Tocqueville definuje príbuznosť medzi slobodou a vierou nasledovne:

„Sloboda považuje vieru za ochrankyňu mravov; mravnosť potom za záruku zákonov a svojho vlastného trvania.“ Tocqueville neponíma rovnosť a slobodu ako dva rovnocenné atribúty demokracie, ale sa vyslovuje v prospech slobody.

„Rovnosť“ chápaná ako rovnosť všetkých pred zákonom a Stvoriteľom bola a je základným princípom americkej demokracie. Takto pochopená rovnosť poháňa chudobných a slabých, aby sa vyrovnali mocným a váženým.

Okrem toho však existuje agenda ešte inej, zvrhlej „rovnosti“, ktorá „...puď slabých k tomu, aby chceli zvrhnúť silných na svoju úroveň, a ktorá ľudí núti, aby dávali prednosť rovnosti v otroctve pred nerovnosťou v slobode“¹.

Tocqueville sledoval v euroamerickej histórii postupný tlak slobody a rovnosti, pričom konštatoval, že moderné spoločnosti sa od slobody odkláňajú a sústreďujú sa na rozvoj rovnosti.

AKTUÁLNE VOLANIE PO ROVNOSTI

Dôkazom správnosti Tocquevillových predpovedí je iniciatíva časti poslancov dolnej komory britského parlamentu, ktorí pred voľbami v roku 2010 podpísali tzv. Equality pledge, v ktorom sa uvádza:

Presvedčení novými dôkazmi, ktoré predložil The Equality Trust, a ktoré dokazujú, že spoločnosti, v ktorých prevažuje rovnosť – čiže menší rozdiel medzi bohatými a chudobnými -

¹ www.impulzrevue.sk/article.php?118

sú súdržnejšie, zdravšie, trpia menším počtom sociálnych problémov a sú vo väčšej miere ekologicky udržateľné. Vo svetle týchto zistení sa zavazujem vytvoriť z Veľkej Británie spoločnosť s väčšou mierou rovnosti, ktorá je zároveň najúčinnjším prostriedkom na vybudovanie lepšej spoločnosti. Budem preto aktívne podporovať presadzovanie politik, ktoré majú zmenšiť rozdiel medzi bohatými a chudobnými; a zapájať sa do diskusie, pri ktorých sa budú prijímať opatrenia na dosiahnutie tohto cieľa.

Tento verejný sľub podpísalo sedemdesiatpäť členov dolnej komory naprieč celým politickým spektrom (Labour Party, Conservative Party, Liberal Democrats, Green Party). Text sľubu bol vytvorený na platforme organizácie The Equality Trust, ktorú v roku 2009 založili Richard Wilkinson a Kate Pickett. Pomocou organizácie sa snažia naplniť ideológiu stanovenú v ich knihe *The Spirit Level (Why Equality is better for everyone)*.

Podľa tejto knihy má nerovnosť veľmi zhubné účinky pre spoločnosť ako znižovanie vzájomnej dôvery, nárast chorobnosti a podpora nadmernej spotreby. Zdravotné a sociálne problémy, ktoré vznikajú kvôli existujúcej nerovnosti medzi príjmami chudobných a bohatých sa podľa autorov členia do jedenástich podskupín (fyzické a duševné zdravie, drogová závislosť, zanedbané vzdelávanie, kriminalita, obezita, obmedzená sociálna mobilita, redukcia dôvery a spoločenského života, násilie, tehotenstvo maloletých), pričom tvrdia, že v krajinách, kde prevažuje nerovnosť sú výsledky výrazne horšie, ako v krajinách, kde je príjmová rovnosť.

K odkazu tejto knihy sa prihlásil Ed Milliband vo svojom inauguračnom príhovore po zvolení za predsedu Labour party.

Je zaujímavé, že práve vo Veľkej Británii, prišlo v otázke rovnosti k takejto deklaratórnej podpore časti poslancov.

VYSVETLENIE „ŽELEZNEJ DÁMY“ K NEROVNOSTI PRÍJMOV

V tej istej Dolnej komore totiž vtedajšia predsedkyňa vlády Margaret Thatcherová reagovala na interpeláciu poslanca Hughesa, ktorý zdôraznil, že počas jej predsedníctva sa niekoľkonásobne zvýšila medzera medzi príjmami najchudobnejšej a najbohatšej desatiny obyvateľstva. Thatcherovej rázna odpoveď znela: Za posledných 11 rokov sa úroveň príjmov zvýšila v rámci celej populácie. Ctený pán však hovorí, že by sa mu pozdávalo, aby chudobní schudobneli, pod podmienkou, že bohatí budú menej bohatí. Týmto spôsobom sa však nikdy nevytvorí bohatstvo, z ktorého bude možné hradiť lepšie sociálne služby.²

Ludwig von Mises považuje dôvody vedúce k vzniku skupiny bohatých za prirodzené:

V čistom trhovom hospodárstve je stav „byť bohatý“ výsledkom úspechu pri snahe čo najlepšie uspokojovať dopyt spotrebiteľa. Bohatý človek môže uchovať svoje bohatstvo iba tým, že bude svojim spotrebiteľom aj naďalej slúžiť čo najefektívnejšie.

Majitelia hmotných výrobných faktorov a podnikatelia sa ocitli v područí spotrebiteľov, ktorí ich môžu odstrániť prostredníctvom každodennej voľby.

V trhovom hospodárstve existuje jediná výnimka, kedy trieda vlastníkov nie je podriadená spotrebiteľom a to je monopolná cena.³

² <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/2562456/posts>

³ Ludwig von Mises: *Lidské jednání: Pojednání o Ekonomii*, Liberální institut, Praha, 2006, str. 278

SLOVENSKO A JÁNOŠÍKOVÁ DAŇ

Myšlienka regulovaného znižovania rozdielu príjmov sa však zdá byť aktuálnou aj v podmienkach Slovenskej republiky. Strana s najvyššími volebnými preferenciami a najpravdepodobnejší člen budúcej vlády vytiahol štyri mesiace pred parlamentnými voľbami agendu presadenia tzv. Jánošíkovej dane, v rámci ktorej by progresívne boli zdaňované vyššie príjmy.

Tento druh dane dostal svoj prívlastok podľa romantickej postavy zbojníka, ktorý bohatým bral a chudobným dával. V anglicky hovoriacich krajinách sa podľa ekvivalentnej postavy táto daň nazýva daňou Robina Hooda (Robin Hood Tax; jej oponenti ju občas posmešne nazývajú aj „Robbing Hood Tax“). O dani Robina Hooda sa hovorí, že vychádza z konceptu Tobinovej dane (ktorá je však navrhnutá iba na finančné transakcie).

Tom Clougherty z Adam Smith Institute s nadhľadom upozorňuje na dezinterpretáciu odkazu Robina Hooda. Podľa Cloughertyho sa Robin Hood správal ako pravý libertarián – rozprával o slobode, bojoval s vyberačmi daní a dokonca sa pokúšal presvedčiť panovníka, aby podpísal *Magna charta libertatum*, čiže Veľkú listinu práv a slobôd.⁴

Interpretácie a dogmy prívržencov istej časti politického spektra si všimol aj Ludwig von Mises, ktorý okrem iného píše:

*Všetchny druhy kolektivistických učení se shodnou v nesmiřitelném nepřátelství k základnímu politickému ustanovení liberálního systému: k vládě většiny, toleranci k nesouhlasným názorům, ke svobodě myšlení, projevu a tisku, k rovnosti všech lidí před zákonem.*⁵

Existenciu rozdielnych príjmových skupín pozoroval a popísal aj zakladateľ klasickej ekonómie Adam Smith, ktorý vo svojom diele *Teorie mravních citů* vysvetľuje deľbu príjmov z pôdy:

*Plody půdy tak vždy živí téměř takový počet obyvatel, jaký jsou uživit schopny. Bohatí si z té hromady pouze vybírají, co je nejvzácnější a nejpěknější. Spotřebují o trochu víc než chudí a navzdory svému přirozenému sobectví a hrabivosti se s chudými dělí o plody veškerého svého snažení, ačkoli při něm myslí pouze na výhodnost pro sebe, ačkoli jediným účelem, který očekávají z práce všech těch tisíců, které zaměstnávají, je ukojení svých vlastních marnivých a nenasytných tužeb. Jsou vedeni neviditelnou rukou k tomu, aby nezbytnosti k životu rozdělili téměř stejně, jak by to bylo provedeno, kdyby země byla rozdělena na stejné díly mezi všechny její obyvatele, a tak aniž by to zamýšleli, aniž by to věděli, napomáhají zájmům společnosti a poskytují prostředky k rozmnožování druhů.*⁶

Pri zamýšľaní sa o nerovnosti príjmov je však dôležité si uvedomiť, že príjmy sú už iba výstupom z procesu spracovania výrobného faktora. Pritom nemenej dôležité je aj ohodnotiť kvalitu vstupov.

NEROVNOSŤ AKO NEODDELITEĽNÝ ATRIBÚT TRHU

Ludwig von Mises považuje deľbu práce a ľudskú spoluprácu za dva základné spoločenské javy. Vo svojej knihe *Lidské jednání* píše, že konanie v spolupráci je efektívnejšie a produktívnejšie ako izolované konanie jednotlivcov. Deľba práce zároveň zvyšuje výkon na jednotku vynaloženej práce za podmienok, že existuje (1) vrodená nerovnosť ľudí vzhľadom

⁴ <http://www.adamsmith.org/blog/misc/robin-hood,-taxes,-and-communism/>

⁵ Ludwig von Mises: *Lidské jednání: Pojednání o Ekonomii*, Liberální institut, Praha, 2006, str. 163

⁶ Ludwig von Mises: *Lidské jednání: Pojednání o Ekonomii*, Liberální institut, Praha, 2006, str. 188

k ich schopnosti vykonávať rôzne druhy práce a (2) nerovnomerné rozdelenie výrobných možností na zemskom povrchu, ktoré je dané prírodou a nezávislé na ľuďoch.

Ak by boli všade rovnaké fyzikálne podmienky a všetci ľudia by si boli podobní, tak by nebola potrebná deľba práce.⁷

Deľba práce je podľa von Misesa výsledkom vedomej reakcie človeka na mnohotvárnosť prírodných podmienok, pričom sama zároveň spôsobuje odlišovanie a zosilňuje vrodenu nerovnosť ľudí nerovnosť ľudí.⁸

Podľa klasickej ekonómie je spoločenský úžitok jedinou vecou, ktorá má význam. Vládu ľudu, súkromné vlastníctvo, toleranciu a slobodu neodporúčajú kvôli tomu, že sú prirodzené a spravodlivé, ale pretože sú výhodné.

Liberálni zástancovia rovnosti pred zákonom si boli plne vedomí skutočnosti, že ľudia sa nerodia rovní a že práve táto ich nerovnosť vedie ku vzniku spoločenskej spolupráce a civilizácie. Rovnosť pred zákonom nebola podľa ich názoru vytvorená za účelom opravy nevyhnutných skutočností sveta a prirodzených nerovností. Práve naopak predstavovala nástroj k zaisteniu maximálneho prospechu pre celé ľudstvo. Preto by žiadne inštitúcie stvorené človekom nemali druhému človeku brániť v dosiahnutí takého postavenia, v ktorom môže najlepšie slúžiť svojim spoluobčanom.

Paradoxom je, že napríklad bolševizmus, ktorý je bezo sporu najdespotickejším vládnym systémom, aký história pozná, sa vydáva za zosobnenie princípu rovnosti a slobody všetkých ľudí.⁹

Nerovnosť jednotlivcov z pohľadu bohatstva a príjmu je podľa von Misesa základným rysom trhového hospodárstva, pričom zdôrazňuje nezlučiteľnosť existencie slobody a rovnosti príjmu. Pričom však upozorňujem zrieknutie sa slobody automaticky nezaručuje ustanovenie rovnosti bohatstva a príjmov.¹⁰ Odstránenie nerovnosti príjmov a bohatstva by znamenalo okamžité zničenie trhovej ekonomiky. Mises upozorňuje, že ľuďom, ktorí volajú po rovnosti, ide vždy iba o zvýšenie ich vlastnej spotreby. Aj keď sa mnoho ľudí hlási k princípu rovnosti ako k politickému programu, nikto z jeho priaznivcov nie je ochotný obmedziť vlastný príjem a podeliť sa s tými, ktorí majú menej.¹¹ Taktiež je dôležité nestotožňovať úlohu, ktorú hrá príjmová nerovnosť v trhovej spoločnosti s úlohou, ktorú hrá vo feudálnych typoch spoločností.

CHUDOBA A VZDELANIE

Mises popiera aj rozšírenú teóriu, že dôvodom neúspechu chudobného človeka v trhovej súťaži je nedostatok vzdelania. Podľa tejto teórie by rovnosť príležitostí mala byť zaistená tým, že vzdelanie bude dostupné na každej úrovni a všetkým bez rozdielu.

Podľa von Misesa však táto teória popiera existenciu vrodenných rozdielov v intelektu, v sile vôle a v charaktere človeka.

Vzdelanie totiž nikdy nebude ničím iným, len indoktrináciou teórií a názorov, ktoré už raz boli vymyslené. Preto bez ohľadu na to, aké výhody môže prinášať, je vzdelávanie iba odovzdávaním tradičných teórií a hodnôt, pričom plodí imitáciu a rutinu a nie zlepšenie

⁷ Ludwig von Mises: Lidské jednání: Pojednání o Ekonomii, Liberální institut, Praha, 2006, str. 168.

⁸ Ludwig von Mises: Lidské jednání: Pojednání o Ekonomii, Liberální institut, Praha, 2006, str. 174

⁹ Ludwig von Mises: Lidské jednání: Pojednání o Ekonomii, Liberální institut, Praha, 2006, str. 782.

¹⁰ Ludwig von Mises: Lidské jednání: Pojednání o Ekonomii, Liberální institut, Praha, 2006, str. 293

¹¹ Ludwig von Mises: Lidské jednání: Pojednání o Ekonomii, Liberální institut, Praha, 2006, str. 781

a pokrok. Inovátorov a tvorivé osobnosti nie je možné vychovať v školách, práve naopak sú nimi ľudia, ktorí sa vzpierajú požiadavkám pedagógov.¹²

LIBERALIZMUS A EGALITARISMUS

Ďalší významný predstaviteľ rakúskej ekonomickej školy Milton Friedman vo svojej knihe Kapitalizmus a Sloboda stručne zhrnul základné znaky a rozdiely medzi liberalizmom a egalitárstvom:

Podstatou liberálnej filozofie je viera v dôstojnosť jednotlivca, v jeho slobodu realizovať väčšinu svojich schopností a príležitostí podľa vlastných rozhodnutí za podmienky, že neobmedzí slobodu ostatných konať rovnako. Z tejto podstaty plynie presvedčenie o rovnosti ľudí v jednom zmysle a o ich nerovnosti v inom. Každý človek má rovnaké právo na slobodu, ktoré je dôležité a základné právo práve z dôvodu, že ľudia sú odlišní a jeden človek bude chcieť so svojou slobodou naložiť inak než ostatní, pričom tento jedinec môže prispieť viac ako ostatní k všeobecnej kultúre spoločnosti, v ktorej žije mnoho ľudí. **Liberál bude preto vždy ostro rozlišovať medzi rovnosťou práv a príležitostí na jednej strane a materiálnou rovnosťou či rovnosťou príjmov na strane druhej.**

Egalitár však na rozdiel od liberála bude obhajovať, aby sa na základe „princípu spravodlivosti“ bralo jednej skupine a dávalo druhej. V tomto momente sa však dostáva rovnosť do konfliktu so slobodou.¹³

MAJETKOVÁ NEROVNOSŤ A MNOŽSTVO PRODUKTU

Jeden z najzásadnejších argumentov obhajujúcich nerovnosť príjmov predstavuje Mises vo svojom diela Liberalizmus. Mises vysvetľuje, že výška ročného produktu je závislá od spôsobu akým sa rozdeľuje. Jedine z dôvodu, že náš spoločenský poriadok pozná majetkovú nerovnosť, a preto, že každého vyzýva, aby vyrábal čo najviac pri najmenších nákladoch, môže mať ľudstvo k dispozícii sumu ročného bohatstva. Ak by sme odstránili túto výzvu, výdatnosť výroby by sa znížila natoľko, že príjem na jednotlivca by sa znížil pod úroveň toho, čo dnes dostávajú najchudobnejší.¹⁴

¹² Ludwig von Mises: Lidské jednání: Pojednání o Ekonomii, Liberální institut, Praha, 2006, str. 315

¹³ Milton Friedman: Kapitalismus a svoboda, H&H, Praha, 1994, str. 168- 169.

¹⁴ Ludwig von Mises: Liberalismus, Ekopress, Praha, 1998, str. 36

ZHRNUTIE

Napriek uvedeným argumentom som doposiaľ kamarátov nepresvedčil o pozitívnej úlohe, ktorú predstavuje pre spoločnosť nerovnosť bohatstva a príjmov. To, že nemusíme byť všetci rovnakí chápu a užívajú si, že si môže každý u čašníka objednať, po čom mu hrdlo túži a že nemusíme konzumovať všetci rovnako. Ale to, že princíp dobrovoľnej solidarity je nadradený distribúcii bohatstva medzi príjmovými skupinami prostredníctvom štátu, o tom budeme ešte často diskutovať.

LITERATÚRA

Friedman, M.: *Kapitalismus a svoboda*, H&H, Praha, 1994

Mises, L. von: *Lidské jednání: Pojednání o Ekonomii*. Liberální institut, Praha, 2006

Mises, L. von: *Liberalismus*, Ekopress, Praha, 1998

Smith, A.: *Teorie mravních citů*, Liberální institut, Praha, 2005

R. Wilkinson – K. Pickett: *The Spirit Level (Why Equality is better for everyone)*, Allen Lane, London, 2009